

Správa z medzinárodnej vedeckej konferencie Forum Carpaticum 2012

Horský masív Karpaty je predmetom pozornosti nielen vedcov, ale aj politikov. Dôkazom toho môže byť aj podujatie *Forum Carpaticum 2012*, ktoré sa konalo 30. mája až 1. júna 2012 pod Vysokými Tatrami, v Starej Lesnej.

Karpaty predstavujú jeden z najdôležitejších horských celkov Európy. Ukrývajú unikátne prírodné a kultúrne dedičstvo, sú dôležitým ekologickým koridorom a poskytujú prostredie pre život miliónoch ľudí. Biodiverzita a prírodné dedičstvo však podliehajú mno-

hým hrozbám a škodlivým vplyvom, akými sú zmena a fragmentácia biotopov, odlesňovanie, znečistenie a neprimerané využívanie prírodných zdrojov, migrácia obyvateľstva, opustenie pôdy či industrializácia. V záujme komplexnej politiky a spolupráce v oblasti zabezpečovania ochrany a udržateľného rozvoja Karpát, ako aj zlepšovania kvality života a posilňovania miestnych komunít a ekonomík v súlade s ochranou prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva, vznikol tzv. Karpatský dohovor (ďalej aj KD alebo dohovor). Doho-

vor o ochrane a udržateľnom rozvoji Karpát podpísalo v máji 2003 v Kyjeve sedem signatárskych krajín (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Srbsko, Slovensko a Ukrajina). Dohovor vstúpil do platnosti v roku 2006 a po Alpskom dohovore je celosvetovo druhým subregionálnym medzinárodným právne záväzným materiálom spravovania horských regiónov.

Dočasný sekretariát Karpatského dohovoru sídli od roku 2004 vo viedenskom informačnom centre UNEP (United Nations Environmental Programme – Program spojených národov pre životné prostredie). Služi ako hlavné referenčné a servisné centrum zmluvných strán. Podporuje prácu rôznych orgánov, zodpovedá za koordináciu pracovného programu a pomáha pri vytváraní a realizácii projektov. Okrem toho podporuje výskum, komunikáciu a výmenu informácií, ktoré súvisia s dohovorom a pripravuje o ňom správy pre Konferenciu zmluvných strán. Táto konferencia je hlavným rozhodovacím orgánom dohovoru. Ide o plenárne zasadnutie, na ktorom sa zúčastňujú všetky zmluvné strany. Koná sa každé tri roky, pričom posledné (tretie) z týchto stretnutí sa uskutočnilo 25. – 27. mája 2011 v Bratislave.

V záujme realizácie strategických cieľov dohovoru a jeho protokolov v rozličných tematických oblastiach sa podieľa sekretariát KD na rôznych projektoch a iniciatívach v rámci karpatského regiónu, ale aj mimo neho. Príkladom je spolupráca s ostatnými horskými regiónmi (napr. Alpy, Dináre), alebo na globálnej úrovni s Dohovorom o biologickej diverzite a Ramsarským dohovorom. Na dosiahnutie cieľa ochrany a udržateľného rozvoja Karpát sa strany dohovoru uzniesli na spolupráci v oblastiach:

- Manažment prírodných zdrojov,
- Ochrana a udržateľné využívanie biologickej a krajinskej biodiverzity,
- Priestorové plánovanie,
- Vodné hospodárstvo, vodné nádrže,
- Udržateľné poľnohospodárstvo a lesníctvo,
- Udržateľný manažment dopravy a infraštruktúry,
- Udržateľný turizmus,
- Priemysel a energie,
- Prírodné dedičstvo a tradičné poznanie,
- Hodnotenie životného prostredia/informačný systém, monitorovanie a systém včasného varovania pred ekohaváriami,
- Zvyšovanie povedomia, vzdelávanie a participácia verejnosti v environmentálnych otázkach.

V rámci týchto oblastí vznikajú tzv. protokoly. Prostredníctvom nich sa predstavujú špecifickejšie záväzky a umožňuje sa realizácia základných princípov, na ktorých sa dohodlo v rámci samotného dohovoru. Ide napríklad o:

- Protokol o zachovaní a trvalo udržateľnom využívaní biologickej a krajinskej diverzity,
- Protokol o trvalo udržateľnom lesnom hospodárstve,
- Protokol o trvalo udržateľnom cestovnom ruchu.

Spolupráca v Karpatoch

Na formulácii a presadení politických priorít v Karpatoch má mať svoj podiel aj vedecká komunita karpatského regiónu. Cieľom vedcov je nie len zaoberať sa poznávaním Karpát pre získavanie vedeckých informácií, ale aj pre podporu transformačných procesov, ktoré by mohli viesť k budúcemu želanému stavu. Veda by tak mala príležitosť efektívne podporovať zainteresovaných aktérov a ľudí v rozhodovacích pozíciách v ich zámere rozvíjať Karpaty trvalo udržateľným spôsobom. Pre dosiahnutie danej vízie bolo a je potrebné rozvíjať širšiu spoluprácu. V minulosti sa v karpatskom regióne nekládol dôraz na koordináciu národného a medzinárodného výskumu a paneurópskych projektov, hoci výskum horských lesov prebiehal v rôznych oblastiach už od 19. storočia. Ukázalo sa užitočné zintenzívniť vzťahy a výmenu informácií.

S týmto cieľom bola v máji 2008 v Krakove formálne založená regionálna iniciatíva Science for the Carpathians (S4C „Veda pre

Karpaty“). Zameriava sa na podporu a usmerňovanie výskumu horských lesov v Karpatoch. S4C iniciovala vznik platformy Forum Carpathicum (ďalej aj fórum), otvoreného interdisciplinárneho fóra zameraného na región Karpát. Prvé fórum sa konalo v Poľsku v roku 2010 a zúčastnilo sa ho takmer 200 účastníkov z 13 krajín. Na fóre sa otvorili otázky súčasného stavu a nových problémov pre budúci výskum. Prispelo tak k zviditeľneniu Karpát vo svetových výskumných programoch pre horstvá a iniciovalo nové výskumné myšlienky a aktivity s cieľom prepojiť výskum s praxou.

Na prelome mája a júna 2012 sa v Starej Lesnej konala druhá medzinárodná vedecká konferencia *Forum Carpathicum 2012*. Bola vrcholným podujatím v rámci tohtoročného slovenského predsedníctva karpatského dohovoru. Cieľom konferencie bolo vytvoriť priestor na výmenu poznatkov a skúseností z rôznych oblastí prírodovedného a socioekonomického výskumu realizovaného v rámci Karpát. Podujatia sa zúčastnilo 185 vedcov, politikov a odborníkov z praxe z 15 krajín Európy a USA. Najviac účastníkov bolo z krajín karpatského dohovoru, ale prítomných bolo aj mnoho ďalších európskych a svetových kapacít vrátane predstaviteľov dočasného sekretariátu karpatského dohovoru z Rakúska (UNEP Vienna ISCC), WWF či USDS Forest Service. V odborných sekciách odzneli príspevky týkajúce sa rôznych výskumných otázok v rámci ústrednej témy *Od údajov k vedomostiam, od vedomostí k akcií*. Program konferencie bol usporiadaný do troch hlavných oblastí horských lesov:

- Abiotické prostredie,
- Biodiverzita a ekosystémy,
- Spoločenský rozmer.

Výsledkom politických a vedeckých aktivít, ktoré boli podnietené globálnym povedomím o dôležitosti horských lesov je Výskumná agenda pre Karpaty 2010 – 2015. Na vznik daného dokumentu mal vplyv výskum v oblasti horských lesov, a tak je priamo spojený so vznikom Karpatského dohovoru. Z vecného hľadiska agenda vychádza z výskumnej stratégie projektu Global Change and Mountain Regions (GLOCHAMORE), ktorý stanovuje hlavné výskumné problémy horských oblastí na globálnej úrovni. Vzhľadom na to, že jednotlivé horské celky sa líšia svojimi biofyzickými, ekologickými, ekonomickými a socio-kultúrnymi vlastnosťami, táto výskumná stratégia vyzýva na prispôbenie jej výskumných problémov na regionálne pomery. V minulosti neexistovala pre karpatský región žiadna spoločná výskumná agenda, ktorá by súčasne riešila rôznorodé výzvy ohľadom udržateľného rozvoja v rámci celého regiónu. Táto agenda je čoraz aktuálnejšia aj pre zvyšujúci sa tlak klimatických a socio-ekonomických zmien na prírodné a sociálne zdroje regiónu Karpát. Jedným z cieľov S4C bolo preto identifikovať hlavné problémové oblasti výskumu Karpát:

- klimatické zmeny,
- znečistenie vody a ovzdušia,
- vodné zdroje a manažment,
- prírodné ohrozenia a riziká,
- využitie a zmeny využitia pôdy,
- lesy a lesné hospodárstvo,
- ochrana a udržateľné využívanie biodiverzity,
- ekosystémové služby,
- integrovaný manažment krajinných zdrojov a regionálna politika rozvoja,
- rozvoj miest a vidieka,
- turizmus a udržateľnosť,
- tradičné znalosti.

Aj slovenskí vedci sa aktívne zapájajú do riešenia výziev v rámci karpatského regiónu. Ide o projekty dohovoru zamerané na jednotlivé články, napríklad súvisiace s trvalým poľnohospodárstvom a rozvojom vidieka, so stratégiou priestorového rozvoja Karpát a podobne. Lesníckym témam sa venuje prebiehajúci projekt BIOREGIO Carpathians o integrovanom manažmente biologickej a krajinskej diverzity pre trvalo udržateľný rozvoj (www.carpathianconvention.org),

alebo Carpivia a CarpathCC projekty zaoberajúce sa vplyvom klimatickej zmeny na lesné ekosystémy (www.carpivia.eu), či projekt ARANGE o horských lesoch Európy, kde karpatskú štúdiu reprezentuje VDO Kozie chrbty (www.arange-project.eu).

Karpatský dohovor vytvára rámec pre spoluprácu a medzisektorovú politickú koordináciu. Je platformou pre spoločné stratégie udržateľného rozvoja a pre dialóg medzi všetkými zainteresovanými aktérmi počnúc miestnymi komunitami, rozličnými mimovládnyimi organizáciami a vedeckými inštitúciami, až po správu na regionálnej alebo národnej úrovni, Európske inštitúcie a Organizáciu spojených národov. Jeho silu a dopady na karpatský región ukáže budúcnosť.

Podakovanie

Tento článok vznikol vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj pre projekt: Dobudovanie centra excelentnosti: Adaptívne lesné ekosystémy, ITMS: 26220120049, spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Zuzana SARVAŠOVÁ

Jana LÁSKOVÁ

Národné lesnícke centrum - Lesnícky výskumný ústav Zvolen

T. G. Masaryka 22

SK – 960 92 Zvolen

e-mail: sarvasova@nlcsk.org, laskova@nlcsk.org